

טיפוס צבא

במלחמת קיומו כיום הזה, משתמש הישוב העברי בכלי-המגן שלו מאז — בארגון ההגנה — והוא מתאמץ, תוך מהלך ההיאבקות הגורלית, לשכללו ולציידו ציוד-משנה, ולהגדילו בדרך של התנדבות מתרחבת וגיוסים לאומיים מאורגנים ותכניתיים. כלי זה יצטרך לעמוד לנו בחדשי הגורל המכריעים והמחייבים ביותר. אולם מעבר לחדשי היאבקות-חיים זו, וכהמשכם הטבעי, עם הנחת יסודותיה של המדינה עצמה, תידרש גם קביעת דרך להקמתו, בניינו ושירותו של הכוח הצבאי העתידי, כוח המגן של המדינה העברית, כוח יהודי ביסודו וממלכתי במסגרתו ובתפקידיו. הברור לקראת הכרעות ארגוניות ועקרוניות אלו, ברור המושגים וליבון הדרכים, חייב להתחיל כבר עתה; גם כמה וכמה שלבים וענפים בביסוס כוח המגן הקיים — ובשכלולו — חזקה עליהם שיוגשמו תוך ראית המגמה הארגונית, המקצועית והחינוכית של דמות חיל-המגן העברי, לכשיקום על יסודות של קבע.

הסקירה המוגשת בזה מנסה להגדיר בקצרה, בהבלטה ובבהירות, את אותם המושגים והמונחים, המופיעים כיום — הן על עמודי העתונות והן בשיחות שבציבור — בצורה בלתי-מחזורת, ולעתים קרובות תוך ערבוב פרשיות והיפוך-יוצרות. הסקירה מגדירה את הגילויים המובילים של כוח-צבאי או כוח-מגן באשר הוא: את צבא-השכירים שמקצועם בכך; את צבא-המגויסים תוך שירות-חובה; את החיל המיליציוני של אזרחים-חיילים המתגייסים גיוס-קבע רק לעת מלחמה; את חילות ההגנה המקומית, המשמשים תמיד רק עזר והשלמה לצבא-המגן העיקרי, והמושתתים על העיקרון: „הנשאר בבית — ישמור ביתו“; את ארגוני העזר והאימונים להמוני-העם ולבני-הנעורים, המשמשים את ההכשרה הטרנס-צבאית ואח ההכנה הצבאית-למחצה של האוכלוסיה; ולאחרונה — את הגייסות, המצומצמים במספרם, אך מותאמים לשילוב תפקידים הגנתיים-משטריים, אשר המונח „ז'נדרמריה“ הולם אותם. לשם הבהרת המושגים מפרידה הסקירה בצורה בולטת בין סוג לסוג; אולם במציאות של הגנה ומשמר-בטחון, נמצא תמיד, כי רק בצירוף סוגים מספר מהנ"ל, ובשילובם, אפשר למלא אחר כל צרכיה של מדינה קיימת וחיה את חייה. טיב הצירוף הזה חייב לנבוע מן המציאות של המדינה הנתונה ומתנאי קיומה.

לסייע לציבורנו להגיע למסקנה הנכונה, אשר תנאינו יחייבוה לגבי מדינתנו הנבנית, תורמת הסקירה דלהלן את תרומת היסוד הראשונה.

המערכת

של אופיו ומסורתו. לפיכך אין צורתו האירגונית דבר שבמקרה, אף אין היא מתהווה על-פי רצונם של פרט זה או של קבוצה זו, כי אם צומחת צמיחה טבעית והגיונית מאותם השרשים שצוינו לעיל.

(ב) כדרך שצבא ואירגונו אינם תופעה מקרית, כן נודעת לכל טיפוס של ארגון צבאי משמעות מסוימת-מאוד משלו גם בכל השטחים הצבאיים-המקצועיים. הווה אומר, שכל טיפוס אירגוני משפיע בצורה שונה על מבנה היחידות, על שיטות האימון, על סוגי הציוד והחימוש. כלומר, בסופו של דבר, ניחן כל טיפוס אירגוני בתכונות מסוימות לגבי יכולת-המלחמה שלו, והוא משפיע, במידה מסוימת, לאשית

בפרוס עצמאותנו המדינית מתעוררת, בין השאר, גם פקעת בעיות הקשורות בעתידנו הצבאי. במיוחד עוררה בעיה אחת את התעניינותו של הציבור: מה צורה תהא למבנה כוחות-המגן אשר למדינה העברית? על מנת להקל על הבירור בעתיד, מן הראוי להבהיר אילו מושגים, שעדיין אינם נהירים למדי בחוגים רחבים.

בראש וראשונה יש לקבוע שתי הנחות-יסוד, והן: (א) צבא, על צורתו והופעתו האירגונית, אינו „דבר לעצמו“, אלא פרי של חברה מסוימת ולאום מסוים, תוצאה של עובדות כלכליות, גיאוגרפיות, מדיניות ואיסטרטגיות, של גודלו המספרי של הלאום,

— על הטקטיקה של אותו גוף צבאי, ובהמשך הדברים אף על האיסטרטגיה (דהיינו — גם על הקו הפוליטי הכללי של המדינה). מובן, כי גם מצבה וצרכיה, הטקטיים והאיסטרטגיים, המיוחדים של המדינה משפיעים, כפי שצוין לעיל, השפעה חוזרת על מבנה צבאה.

שתי הנחות כלליות אלה תובהרנה יותר לאחר ניתוח התפיסות הצבאיות השונות.

קיימות שתי תפיסות עקרוניות מקיפות ביחס ליסודות הארגון הצבאי. למעשה אין אלו תפיסות מקצועיות גרידא, אלא גם השקפות פוליטיות

חברתיות. האחת אומרת שהצבא הוא גוף מקצועי מוגדר, המשמש כלי בידי שלטון-המדינה. התפיסת השניה גורסת אף היא את תפקיד הצבא לשמש כלי לשלטון-המדינה, אך רואה זכות וחובה לכל אזרח לשאת נשק בשירותה: וצבא הוא — „האומה המזוינת כולה“. שתי התפיסות הללו קיימות מימי קדם ועד היום הזה: והטיפוסים הארגוניים השונים של הצבא בתקופתנו אינם אלא גיוונים או מיווגים של התפיסות הנ"ל.

להלן נעמוד על כמה מן הצורות המקובלות של טיפוסים ארגון הצבא במדינות השונות.

צבא מקצועי-שכיר

הצבא „של ארצות-הברית, „ערי-חיל-המצב“ והמחנות של „הרייכסוואר“ הגרמני, או „מפקדת-אלדרשוט“ של הצבא הבריטי, וכדומה).

יתרונותיו

יתרונותיו נובעים, כתוצאה הגיונית, משלוש הנקודות האופייניות העיקריות, שצוינו לעיל, והם: (א) אפשרות של אימון יסודי ביותר, וכן השרשת רגילות למסגרת הצבאית אצל החייל.

(ב) כוונות-קרב גבוהה מאוד באופן יחסי.

(ג) מינימום של הפרעה לתהליכי הייצור (ובתוך זה — הייצור הטכני והמשקי, המגביר את כושרו הלוחם של הכוח הצבאי) בכלכלת האומה.

חסרונותיו

חסרונותיו הם: (א) היות והצבא-השכיר מבוסס על חיול מתוך התנדבות, ללא גיוס-חובה, הרי עצמתו המספרית תלויה במידה רבה במספר בני האומה הנכונים לנתר לחלוטין, או לזמן ארוך, על חיים אזרחיים ומקצוע אזרחי. מענין לציין, כי דוקא בשתי האומות שבהן היתה הצורה הארגונית העיקרית במשך זמן רב צורת צבא-שכיר, היתה הנטייה לחייל-חייל, עקב רמת-החיים הגבוהה יחסית של ההמונים שלהן, קטנה מאוד. גם הצבא הבריטי וגם הצבא האמריקאי (אך לא ציי-הים וחילות-האוויר!). סבלו בתקופה שבין המלחמות ממיצוע מתנדבים; והדבר גרע במידה רבה מן היתרונות הכרוכים בתפיסה צבאית זאת, דהיינו: תקן-מלחמה מלא וכוונות-קרב גבוהה. ועובדה זו הרי היא המשפיעה במישרין על כושרו של צבא מקצועי-שכיר כגורם-מלחמה.

(ב) מובן מאליו, כי בו בזמן שבדפוסי צבא אחרים התשלום לאיש-הצבא — לפחות לטוראי ולסמל הנמוך — הוא נובינלי בלבד, ואי-אפשר להסתפק בו

אופיו היסודי

(א) צבא כזה מורכב מאנשים, הרואים בשירותם משלוח-יד לכל חייהם, או לפחות לתקופה ממושכת: והדברים אמורים לא רק בקצינים, שהנם אנשי מקצוע ושירות ממושך גם ברוב תפיסות-הצבא האחרות, אלא אף בסמלים ובטוראים.

בתקופות היסטוריות קודמות, עד ראשית המאה ה-19, שירת החייל השכיר, על-פירוב, במשך כל ימי חייו; אבל גם בזמננו ארוכה היא תקופת שירותו. בצבא הבריטי הרגולרי שלפני המלחמה, למשל, נמשכה תקופת השירות 6-7 שנים: בצבא-הקבע של ארצות-הברית — 3 שנים; אך חלק ניכר של החיילים התחייב לתקופות-שירות נוספות, כך שבצבאות אלה לא היה זה חזיון נדיר כלל לפגוש חייל בעל 12-16 שנות-שירות; ואלו סמלים, ששירותם ארך 25 שנים ומעלה, היו תופעה רגילה. שירות ממושך מאוד היה קיים בצבא הגרמני והאוסטרי שלפני 1933: 12 שנה בראשון, ו-6 — בשני. (אכן, דבר זה נכפה עליהן בחודש-השלום של המלחמה הקודמת — ועל פרשה זו עוד ידובר להלן).

(ב) נקודה אופיינית שניה לגבי טיפוס-צבא זה היא שיחידותיו מאורגנות, גם בימי השלום, לפי מבנה-ימיה-המלחמה, וכוללות כמעט תמיד או את תקן-האדם המלחמתי המלא, או רובו המכריע: דהיינו, אין כאן צורך בגיוס ניכר של רזרבות נוספות על מנת להביא את היחידות לכוונות-קרב מלאה, — דבר הנחוץ, כפי שנראה להלן, בטיפוסי צבא אחרים.

(ג) הנקודה האופיינית השלישית, הנובעת משתי הנקודות הראשונות, היא האפשרות לכנס את כוחות הצבא השכיר, במידת ריכוז זאת או אחרת, במספר מרכזים, במחנות גדולים פחות או יותר, („חניות“

למלא ביעילות, ואיזה משימות אינו מסוגל למלא לבדו.

מבחינה מקצועית ופוליטית, צבא רגולרי-שכיר הוא כלי יעיל ביותר לתפקידי משטרה ו,בטחון פנימי". ביכולתו למלא תפקיד משטרי-בטחוני לא רק במובן הארצי המצומצם, אלא אף במסגרת של קיסרות שלמה, אשר יש לה הרבה מושבות בלתי-מפותחות, שבהן עלולות להתרחש התנגשויות ומלחמות זעירות. ובאמת הוגדר אחד מתפקידיו העיקריים של הצבא הבריטי לפני המלחמה האחרונה בזו הלשון: "משטרה קיסרותית" להבטחת המרחבים שמעבר לים".

אחר לגמרי הוא התפקיד, שצבא מקצועי-שכיר עשוי למלא במלחמה גדולה נגד אויב שווה-כוח בערך. ואכן, מאז שנת 1500 בערך, ועד ראשית המאה ה-19 היתה התפיסה הכללית והמשותפת כמעט לכל המדינות, זאת של צבא-שכיר: ותכונות-המלחמה שלו שימשו כקנה-המידה הקובע והמקובל של התקופה. אך משהופיעו תפיסות צבאיות אחרות, בעיקר זו של צבא-שירות-חובה (ראה להלן), התברר כי מעתה יכול צבא מקצועי-שכיר, במקרה הטוב, למלא תפקיד של חיל-הבטחה, למשך תקופת גיוסו וכינונו של הצבא על בסיס המוני, וכן להוות את חוט-השדרה המקצועי-המובהק של הכוח המורחב.

הצבא השכיר הבריטי, למשל, נזקק, בכל המלחמות הגדולות מאז מלחמת-השחרור האמריקאית, להשלמה ע"י מקור צבאי נוסף, אם בצורת מיליציה וגדודי-מתנדבים להבטחת ארץ-המולדת — כמו שהיה בשנות מלחמת-אמריקה והמלחמות עם נפוליון, או גדודים בודדים, מהסוגים נ"ל, שהתנדבו גם לשירות מעבר-לים — כבמלחמות אפריקה-הדרומית,

ואם בצורת צבא שירות-החובה — בסוף מלחמת-העולם הראשונה ובפרוס מלה"ע השניה ובמהלכה. במצב דומה לזה אנו נתקלים מפעם לפעם בצבא האמריקאי.

בין שתי מלחמות העולם טופחה תיאוריה, בעיקר ע"י הגנרל פון-סאקט הגרמני וע"י הגנרל דה-גול (בספרו: "לקראת צבא מקצועי"), אשר ביססה טענותיה, מצד אחד, על חסרונותיו של צבא המוני, המושתת על שירות-חובה, (בהן עוד ידובר להלן) — ומאידך, על אופי המלחמה החדשה. תיאוריה זאת גרסה, שבמלחמת ימינו, המתנהלת בעיקר ע"י מכוונות מורכבות, יקל על צבא מקצועי-שכיר, המצויד בכל הציוד החדש, להגיע — תודות לרמת-אימונו

לגבי אדם, המקדיש רבות משנות חייו למקצוע הצבאי. כמו כן לא די כאן בדאגה לצרכיו המינימליים בלבד, אלא יש לספק לו לפחות חלק מאותה נוחיות שהיה מוצא בחיים האזרחיים, ולתת לו גם את האפשרות הכלכלית להקים משפחה ולקיימה. מכאן, שההוצאות להחזקת כוח-האדם בצבא-שכיר חדיש הן גבוהות למדי. ברפובליקה האוסטרית, למשל, הוצאו 50% מהתקציב הצבאי של שנת 1933 להחזקת כוח-האדם — ורק 20% בערך לציוד. אבל לא רק ארץ קטנה כאוסטריה, אלא אף מעצמה אדירה כממלכה-המאוחדת צריכה היתה לקפח את סעיפי-התקציב המוקדשים לנשק, להתפתחות טכנית ותעשיתית ולהכנות אחרות, על מנת לכסות את הוצאות החזקתו של כוח-האדם.

מכאן נובע, מצד אחד, שתפיסה של צבא מקצועי-שכיר היא תפיסה יקרה, ומאידך — שעצמתו המס-פרית של צבא כזה — התלויה באופן ישיר בתקציב —

בהכרח שתהא מוגבלת, ואפילו כשיש מתנדבים במספר מספיק (אלא שאז ניתן לבור מתוכם כוח-אדם מעולה יותר).

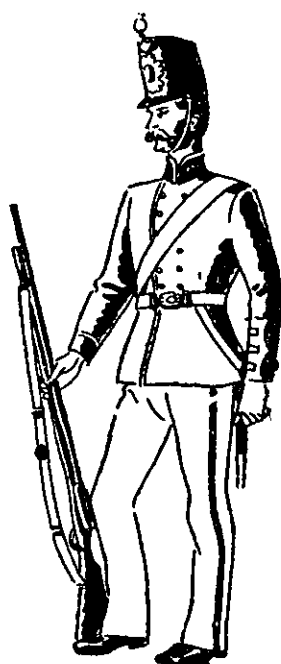
ג) ועוד: מטבע הדברים הוא שמספר החיילים והסמלים המשתחררים משירותם הש-כיר, חוזרים לחיי-אזרח ומהווים את הרזרבה שאפשר לגייסה במקרה הצורך, מצומצם יח-סית. למשל, "רזרבה-הצבא" (על הסוגים הנספ-חים עליו) של הצבא הבריטי ערב מלחמת-העולם השניה מנתה כ-140 אלף איש לערך. תפיסה צבאית זאת אינה מהווה, איפוא, מסגרת מתאימה לאימון רזרבות גדולות.

ד) מגרעות הצבא השכיר-המקצועי מת-בטאות לא רק בשטח הארגוני והתקציבי אלא גם בשטח הרוחני-הפסיכולוגי. המלחמה החדשה הפכה את התביעה הפוליטית-

החברתית הקדומה — "אומה מזויינת", — להכרח צבאי, שאין ממנו מנוס. הווה אומר, שכל ענפי החיים של העם חייבים להיות מופעלים ומגויסים כדרישת מאמץ-המלחמה. לפיכך, גוף צבאי המנותק במידה מסוימת משטף החיים הכלכלי, והקפוא במס-גרת ובשיגרה נפרדות, אינו הולם למדי את צרכיה של המלחמה החדשה; והדברים אמורים הן בשי-קולים וברמה של מפקדיו הגבוהים והן בפעולתו הוא. על המגרעות המדיניות-הסוציאליות של צבא מקצועי-שכיר עוד ידובר להלן.

בושר-המלחמה

לפי היתרונות והמגרעות שמנינו לעיל, ניתן להסיק אילו תפקידים עשוי צבא מקצועי-שכיר

חייל מקצועי-שכיר מובהק
רגלי אנגלי
אמצע המאה ה-19

הגבוהה וכוונות הקרב שלו — לנצחונות מכריעים ומהירים, בלי הסיוע שבעצמתו המספרית של צבא המוני, וכי יהיה לו יתרון גדול לעומת „הכמות” בלבד, כבדת-התנועה ומחוסרת האימון המספיק, של צבא-שירות-החובה. אכן, המציאות של מלחמת-העולם השניה הוכיחה, בסיכומה, שתיאוריה זאת לא היתה נכונה. בניגוד לכל הנבואות, ראתה גם המלחמה הזאת מחנות של מיליונים רבים, ובתנאים של שוויון ברמה הטכנית, הרוחנית והצבאית-המקצועית, היה ערך מכריע ליתרון המספרי של צבאות מגויסים.

ההגבלות ביעילותו של צבא מקצועי-שכיר נתבלטו בעיקר בעת מלחמות ממושכות מאוד. אבל אין להכחיש שצבא ממין זה — בתקופות היסטוריות שחלפו, יותר מאשר בהווה — הוא המכשיר המתאים ביותר לטקטיקה ולאיסטרטגיה תוקפנית ולמכות-בזק קצרות. לזאת יש להוסיף, שכושר-ההתקפה של כל דפוס-צבא אחרים, וביחוד של צבא שירות-חובה, עלה בה במידה שנכללו בתוכם קאדרים גדולים יותר של אנשי-צבא מקצועיים.

השרשים החברתיים והמדיניים

של צבא מקצועי-שכיר

טיפוס צבא זה מופיע אצל עמים רבים, כתוצאה מהתפתחות חברתית מסוימת. אצל היננים, הרומאים והיהודים, למשל, אפשר לראות תהליך-

התפתחות דומה. משעוברים עמים אלה משלב הביסוס והבצרון הלאומי להתפשטות אימפריאלית בקנה-מידה גדול פחות או יותר, הרי הם נוטשים את המבנה הצבאי השרשי הראשון שלהם — את המליציה המקיפה את כל העם — או מצמצמים את הרכבה וחשיבותה היחסית במערכת כוחותיהם; וזאת — הואיל ואותו מבנה איננו מכשיר ההולם מלחמות-כיבוש ממושכות בריחוק-מקום. לתכלית החדשה נוצר המכשיר החדש: הצבא המקצועי-השכיר.

בתקופה החדשה יש לטיפוס-צבא זה גם שרשים אחרים. כך, למשל, הסיבות שהניעו את אנגליה לבחור בו — ולהחזיק בו עד הזמן האחרון — היו שונות. אחת הסיבות — מצבה הגיאוגרפי, אשר מזה זמן רב הוציאה מכלל אפשרות להיות מעורבת לבדה במלחמות יבשתיות ממושכות. באנגליה הכריעו גם הלכידות הציבור, העוינים לשירות-חובה, מצד אחד, והיעילות של צבא-שכיר בשירות הקיסרות, שדובר עליה לעיל — מצד שני.

ועוד שורש לקיומו של טיפוס-צבא זה: מתוך כוונה שחסרונות הצבא-השכיר, שהוזכרו לעיל, (העומס הכספי ואי-היכולת ליצור רזרבות מאומנות ניכרות) יגבילו את הכוח הצבאי של המדינות המנוצחות במלחמת-העולם הראשונה — כפו אותו המדינות המנצחות על יריבותיהן.

צבא שירות-חובה

אופי יסודי

(א) צבא-שירות-חובה מושתת על חובת-שירות של כל אזרח, המוכשר לכך מבחינה גופנית. חובה זו חלה בדרך כלל על תקופה ממושכת: ברוב המדינות מגיל 18 ועד 45, ולעתים אף למעלה מזה, בזמני-מלחמה. אולם בימי שלום מבלה המגויס רק חלק קטן מתקופה זו בשירות-פעיל; משך השירות-הפעיל שונה בארצות שונות, אבל בדרך כלל הוא נמשך משנה ועד שנתיים. אחרי סיימו את השירות-הפעיל, עובר האיש המאומן לרזרבה, והוא חייב להתייצב לתירגולים ול„חזרות” מדי שנה בשנה, או בפרקי-זמן קבועים אחרים. התחייבות זאת פוחתת והולכת — לגבי משך הזמן שלה, ולגבי תכיפותה — עם עליית הגיל. הוזה אומר, שבני הגילים הצעירים, אשר זה לא כבר סיימו את שירותם הפעיל, נקראים בחזרה אל הדגל תכופות יותר ולתקופות ארוכות

יותר — בממוצע, משבועיים ועד חודש לשנה — בעוד שהקשישים מהם נקראים לתקופות קצרות יותר, ורק אחת לכמה שנים. בהתאם לכך, מחזיק צבא שירות-חובה רק חלק קטן ביחס מאנשיו בשירות הפעיל, בו בזמן שמרבית האנשים המאומנים נמצאים בחיל-המילואים, המתחלק, לפי הגילים ולפי מידת ההתחייבות להתייצב ל„חזרות” ולתירגולים, לכמה וכמה דרגות: רזרבה „אקטיבית”, (לה של מת יחידות הצבא הפעיל עם בוא גיוס-המלחמה) לגילים הצעירים; ואלו הגילים הקשישים יותר מהוים את הרזרבה של הקו השני, או השלישי ואף הרביעי, ויש והם מאורגנים ביחידות ובמבני-צבא מיוחדים, כמו למשל, ה־Landwehr וה־Landsturm בגרמניה לשעבר, או ה„דיביוזות הרזרביות” (בעלות ארגון-קבע אף בימי שלום), וה־Armée Territoriale (שלא לערוב במליצית-המתנדבים

הבריטית, הנושאת את אותו השם), שנתקיימו בצרפת.

(ב) מתנאי השירות, שצוינו לעיל, נובע המבנה הארגוני של צבא-שירות-חובה. מבנה זה נקרא בשפה המקצועית מבנה של קאדרים. פירושו של דבר, שבצבא מעין זה מקיימים בזמני שלום רק מספר יחידות מצומצם בתקן-המלחמה המלא, או שאין מקיימים כאלו כלל. ואלו רוב היחידות — או כולן — קיימות אז רק בהרכב של ה"קאדר" (בצרפתית — "מסגרת"), או בגרעין של אנשי-צבא מקצועיים, המורכב בעיקר מקצינים וסמלים, בצירוף מספר מוגבל של חיילים המקיימים את שירות-החובה הפעיל שלהם; מאידך, בזמן הגיוס-למלחמה מצטרפים אליהם טוראים וסמלים מהרזרבה (ואף קצינים מילואים מיוחדים), המשלימים את היחידה עד כדי תקן-המלחמה שלה. נוסף על כך מקיימים מאנשי-המילואים — לפי שכבר צויין — גם יחידות חדשות לגמרי, שלא היו קיימות בזמני שלום, או שהיו להן רק משרדים, שלישי-יחידה ואולי גם מפקדים ממונים למפרע.

התוצאה ממבנה ארגוני זה היא, שהרכבו ואפשרויות פעולתו של צבא שירות-חובה, בזמני מלחמה, אינם אחידים. מצויים בתוכו אחוז מסוים של אנשי-צבא מקצועיים-שכירים, המהווים את יסוד הקאדרים; ועל אלה נוספים הן אנשי שירות-החובה שבתוך השירות-הפעיל, והן יחידות-הרזרבה האקטיבית, שזה לא כבר נסתיימה תקופת השירות-הפעיל של אנשיהן, ואף עברו אימונים שנתיים נוספים. ואילו מהצד השני מצויות יחידות-רזרבה, המורכבות מאנשים קשישים יותר, שבמשך השנים היו מתאמנים אך מעט. כל זה משפיע, כמובן, על יכולת-

הקרב של צבא כזה, לפי שנראה עוד בהמשך הדברים. מובן מאליו, שבמידה שהקאדר המקצועי-השכיר גדול יותר ותקופת השירות-הפעיל ארוכה יותר, גדל גם מספר האנשים המאומנים המוחזקים במצב של כוננות, וגדלה גם יכולת-הקרב של צבא-שירות-החובה. אולם לא תמיד ניתן להשיג דברים אלה בנקל ולהלן עוד נתעכב על כך.

היתרונות

(א) צורה ארגונית זו של שירות-חובה מבטיחה את הניצול המכסימלי של כוח-האדם במדינה לתפקידים צבאיים, היות והיא מארגנת ומאמנת,

לפחות להלכה, כל אזרח המסוגל לשאת נשק. לפיכך שוב לא קיימת כאן בעיית חוסר-רזרבות, כבצבא המקצועי-השכיר; ומאידך, מקנה צבא שירות-החובה — בעיקר לאומות הגדולות — את האפשרות להופיע בשדה-הקרב כשבידן אותו היתרון המספרי, שהנו עד היום אחד היתרונות המכריעים.

(ב) מבחינה כספית, הרי צבא-שירות-חובה הוא חסכוני מצבא מקצועי-שכיר, הואיל ובצבא זה מנותק המגויס מהחיים האזרחיים רק לזמן מוגבל וברוב המקרים הוא נקרא לשירות-פעיל ממושך יותר עוד בטרם התקשר כל-עיקר עם מקצוע אזרחי מסוים; ואילו כוחו העיקרי — ברזרבות, באנשי-המילואים, החוזרים בזמני שלום לחיים האזרחיים. משום כך יכולת-שלום לחייל להיות — בעיקר בזמני שלום — הרבה יותר נמוך מאשר בצבא מקצועי-שכיר. יתר על כן: שיטה זאת מאפשרת לאמן גם רזרבה פחות או יותר גדולה של קצינים וסמלים ועל-ידי כך ניתן להקטין במידת-מה אף את מספר המפקדים המקצועיים-הקבועים. כל אלה בהרבה בצבא שירות-חובה בזמני שלום מאשר בצבא מקצועי-שכיר.

חייל מגויס ישראלי
מלחמת העולם א'
רגלי אנגלי ב-1916

(ג) מובן מאליו, שההשפעות השליליות מבחינת התפיסות והלך-הרוח, וכן מבחינה מדינית-חברתית, שצוינו ביחס לצבא השכיר כתוצאה מניתוק אנשיו מהחיים האזרחיים, אינן קיימות בצבא-שירות-חובה, או שהן חלשות-הרבה יותר.

החסרונות

(א) היות ורוב רובו של צבא שירות-חובה נמצא בזמני שלום ברזרבה — נדרשת, בזמן מלחמה, תקופת גיוס (דהיינו, השלמת היחידות, באדם ובציוד, והבאתן לנקודות ההיערכות והפריסה שלהן) פחות או יותר ממושכת בכדי לערוך צבא זה שיהא מוכן לקרב. רמת הכוננות קטנה באופן יחסי ועל כן ישנה האפשרות, ביחוד בתנאי מלחמה מודרנית, להפריע למהלך גיוס זה ע"י מכות-בזק מן האויר, ולעתים גם מן היבשה.

(ב) בהתאם לדברים שנאמרו כבר לגבי אופיו היסודי של טיפוס צבא זה, הרי רמת אימונו — ולפיכך גם יכולתו הכללית — אינה שווה ביחידות ובמבנים מהסוגים השונים הנ"ל הכלולים בו. היא גבוהה אצל הגרעין המקצועי, הגילים הנמצאים בשירות-פעיל והרזרבות של הדרג הראשון; ואלו ברזרבות הקשישות יותר חסר, ברוב המקרים, הגיבוש

הטקטי והידיעות ה"טריות", ובמידה שיש צורך בזמן הגיוס להקים מרזבות כאלה יחידות טקטיות ואופרטיביות שלמות, הרי הן מהוות, לפחות בזמן הראשון של המלחמה, חוליה חלשה. ידוע למדי, למשל, שכפלת צרפת במלחמה האחרונה באה, לפחות בחלקה, כתוצאה מההתנהגות הבלתי-יעילה של מבני צבא רורביים מסוג כזה בגזרת-מפתח איסטרטגית בחזית הצפון.

(ג) את החולשות היסודיות הללו — כלומר, רמת "הכך" נמוכה, ורמת-אימון לא-גבוהה של חלק ניכר מצבא שירות-החובה — מנסים לתקן בדרך כלל ע"י כך שמגדילים את הגרעין המקצועי-השכיר הקבוע, באופן שהוא עשוי, מצד אחד, להוות כוח אשר יחפה על תהליך גיוסן של הרזרבות ויבטיחנו ממכות-בזק, ומצד שני — להוות מסגרת לרזרבות הנ"ל — דהיינו, שלכל יחידה טקטית ואופרטיבית יהא מובטח ומיועד מלכתחילה גרעין מקצועי קבוע וחזק, פחות או יותר, שימנע את הצורך להקים יחידות מורכבות מאנשי-המילואים בלבד.

דרך אחרת לתיקון נקודות-התורפה הללו היא על-ידי הארכת זמן השירות, פעולה המרחיבה את היקף הצבא הנמצא בכל עת בשירות-פעיל (דהיינו, כוח-מחפה ניכר יותר) והמאפשרת הקניית אימון רצוף ויסודי יותר לחיילים, בטרם יעברו לחיל-המילואים.

אכן, שתי הדרכים הללו מגדילות את העומס הכספי, אם כי אינו גדול כל-כך כפי שנדרש לשם החזקת צבא, שיהא מקצועי-שכיר בפלל: הדבר נכון, בעיקר, לגבי ארצות קטנות. כשהמדובר הוא בטיפוס צבא זה בארצות כאלה, יש ונתקלים גם בחסרון נוסף: אי-היכולת — שוב, בגלל מסיבות כלכליות — להשתמש בכל כוח-האדם של המדינה, לארגנו ולאמנו; כך, למשל, מנו חייבי-הגיוס בהולנד, מדי שנה, כ-70 אלף איש במוצע, ובו בזמן היה מספר המגויסים לשירות בפועל פחות מ-30 אלף. אף בנורבגיה היה המספר השנתי הממוצע של חייבי-הגיוס כ-30 אלף איש — ואילו למעשה גויסו לצבא 19 אלף איש בלבד.

כושר המלחמה

(א) מן היתרונות והחסרונות של צבא-שירות-חובה שמנינו לעיל נובע, שברוב המקרים נופלת יכולת-הקרב של טיפוס-צבא זה בהתחלת

מלחמה מזו של צבא מקצועי-שכיר, הואיל והוא זקוק לתקופה מסוימת לשם גיוסו וגיבושו. לכן שעה שארצות קטנות נתקפות על-ידי אויב עדיף-כוח מלכתחילה, אין צבא-שירות-חובה שלהן מסוגל, ברוב המקרים, בשלב הראשון של התפתחות הקרבות, לבצע פעולות תוקפניות, אלא פעולות דפנסיביות בלבד. כמובן, שכלל זה נתון לתמורות גדולות, לפי המצבים הפוליטיים, צירופי בריתות ויחסי-הכוחות.

(ב) לאחר תקופת "הגיוס והגיבוש", מתחילים להשפיע היתרונות — של "כמות" מספרית ואימון המונים — האופייניים לטיפוס צבא זה, והנעדרים בדפוסי-צבא אחרים. הנסיון מוכיח, לפחות לגבי הארצות הגדולות, שרק צבא-שירות-חובה מסוגל לעמוד במלחמות ממושכות בהתנגשויות בין מדינות חדישות.

שרשיו החברתיים והמדיניים

של צבא-שירות-חובה

בצבא-שירות-חובה מוצאים אנו, מבחינה חברתית ומדינית, את הביטוי לאותו עיקרון עתיק, אשר צויק בפתח המאמר הזה: כל אזרח — חייל.

אופייני הוא הדבר, שצורת צבא זה קמה לתחיה בתקופה החדשה, לאחר שחלפו ימי-הביניים, על האיסטרטיות הפיאודליות שלהן, ונתערער המשטר המלוכני האבסולוטיסטי, על צבאות השכירים או חיילי-נצח-מאונס אשר לו. ואכן, בפעם ראשונה הוכנס לתוקפו שירות-חובה אמיתי בימי המהפכה הצרפתית, והתביעה לצבא המושתת על שירות-החובה היתה בתקופה ההיא אף בשאר הארצות, מחוץ לצרפת, לסיסמא מהפכנית של הבורגנות הליברלית. טיפוס זה של צבא הוצג אז כביטוי של שלטון-העם — לעומת צבא-שכירים, בו ראו את המכשיר לשלטון יחיד או מעמד מסויים.

ברם, במהלך ההתפתחות ההיסטורית נתקבל מבנה ארגוני זה ברוב ארצות אירופה בלי להתחשב כלל בתפיסה הפוליטית, כי אם בהתאם לצרכיה של ההתפתחות הצבאית הכללית. מראשית המאה העשרים ועד היום הזה היה צבא-שירות-החובה מקובל על כל המשטרים החברתיים והכלכליים — מפאשיזם ועד לקומוניזם — כמבנה התקין והתכליתי ביותר לכוחותיה הלוחמים של מדינה בזמננו.

(סוף יבוא)

אין כל מצבים נואשים: יש רק אנשים שנואשו מן המצב.

פ. ד. רוזבלט